

**Серікбекова Б.Б. магистрант,
Зейнуллина А.Ж. ғылыми жетекші**

Шәкәрім атындағы университет, Семей қаласы, Қазақстан

Стратегиялық басқару есебінің ақпараттық қамтамасыз етілуі

Басқарушы есеп басқарушылық шешімдердің тиімділігін алдын ала бағалауға, оптималды түрде ресурстарды бөлімшелер арасында бөлуге, ұйымның даму жолдарын белгілеуге және дағдарыс жағдайын болдырмауға қолайлы жағдай туғызатын бюджеттеу жүйесіне сүйенеді.

Бюджет - бұл бөлімшелердің және ұйымның қызметін толығымен сандық көріністе көрсететін жоспарлы көрсеткіштер.

Батыс елдерінің басқарушы есебінде кездесетін "бюджет" термині біздегі "смета" терминіне жақын ұғым екенінде дау жоқ. Кейде басқарушы есебіндегі "бюджет" ұғымын "жоспар" ұғымының синонимі ретінде пайдаланады.

Бюджет - жорамалданған әрекеттерді орындауға дейін жасалатын қаржылық құжат болып табылады. Осы әрекет болашақ қаржылық операцияның болжамы ретінде саналып, содан соң ол бюджеттеу кезеңіне өтеді. Басқару есебіндегі бюджеттеуді жоспарлау процесі деп түсіндіріледі. Жоспарлау процесі бақылау процесімен тығыз байланысты. Жоспарлау мен бақылау ұйымды басқарудың ең қажет атрибуттары болып табылады.

Бұл кезде басқару деп белгіленген жоспарға сәйкес, ұйымның өз мақсатына жету үшін жасалатын қызметтің қамтамасыз етілгенін айтады. Басқарудың кейбір жекелеген түрлерін, яғни олардың нақты мазмұндылық қызметін практиктер мен теоретиктер әртүрлі бағалайды.

Жалпы алғанда шешім қабылдау процесін, еркін қалыптасатын процесс іспеттес, болашақпен байланысты жасалатын жоспарлау процесі ретінде қарастыруға болады. Осыдан, жоспарлауды кең мағынада қарастырсақ, онда ол болашақтағы оқиғалармен байланысты болатын басқарушылық шешімдерін жүйелі түрде дайындау негізінде қабылданатындығын білдіреді, ал оны шұғыл

мағынада ұғынатын болсақ, онда ол болашақтағы оқиғаларды анықтаумен байланысты, тек ағымдағы шаралардың болашақтағы шешімдерімен үлесімді дайындалғанын көрсетеді.

Жоспарлаудың басты мағынасы ол жұмыстың тиімділігі мен өнімділігін арттырудан тұрады, ал олар өз кезегінде мыналар арқылы жүзеге асырылады:

- ұйымдағы барлық оқиғаларды үйлестіру және мақсатты бағдарлау;
- тәуекелділікті анықтау және олардың деңгейін төмендету;
- бөлшектеу, демек соның арқасында процестерді оңайлату;
- өзгеріске бейімдеу, икемділігін арттыру [1].

Сондықтан біз бюджетті басқаруды интеграция мен координация тұрғысынан қарастырамыз. Координация - бұл белгіленген мақсаттарға жету үшін ұйымның функциональды бөлімшелері мен цехтары бойынша, өндірістің барлық факторларын теңгеру және олардың қолайлы жағдайын тауып алу. Координация тұжырымдамасының байымдауынша, мысалы, жабдықтау бөлімі өзінің жоспарларын өндірістік қажеттіліктермен интеграциялайды, ал өндірісті басқару бөлімі болса, олар құрал-жабдықтардың пайдалануын және персоналдардың тұтынуын жоспарлау үшін сату бюджетімен байланыстырады. Ұйым басшыларының мүдделері менеджерлердің мүдделерімен қақтығыспауын қадағалап отырады. Өйткені, жоспарлау жүйесі жаңа көкжиектерді түсінуге және өндірісті ұлғайтуға, сәтсіздіктерден сақтануға көмектеседі. Одан басқа да, бюджеттелетін қызметтер ұйымның тұтас жылдық циклін қамтуы мүмкін, бұл жерде басшы жаңа жылдың бюджетін үйлестіреді және талқылайды, содан соң ұйым ішіндегі әртүрлі бөлімдердің, топтардың және цехтардың нақты өнімділік көрсеткіштерін қадағалайды. Бұл жыл сайынғы қайталанатын процестің жиынтық шоттары емес, керісінше, ақша қаражаттарының қозғалысын және міндеттемелерге тиесілі тоқсан сайын, тіптен ай сайын қажет бюджеттерін жасауға бағытталған іс-әрекеті. Демек, жоспарлау ұйымды басқарудың бірінші кезектегі технологиясы. Бюджеттеу процесі ұйымда мынадай ретінде қолданылады:

1. Потенциалды нарықтық мүмкіндіктер тұрғысынан ұйымдардың

пайдаланған ресурстарын жоспарлау әдісі;

2. Болжау бойынша ұйымның қызметін үнемі және жүйелі қадағалап отыратын құралы (негізінен бұл болжау бюджеттің жоспарлық аспектісімен үйлестіріліп жасалады);

3. Ұйымның ішкі әр түрлі топтарының қызметін бақылау құралы;

4. Ұйымның мақсатына жетуге арналған жергілікті жердегі басшыларды ұмтылдыратын желісі;

5. Жоғарыдағы басшымен субъект ішіндегі басқа да мүдделі топтардың ынталары мен ұмтылыстарын байланыстыратын құралы;

6. Ұйым ішінде әртүрлі мүдделі топтардың арасындағы қақтығыстарды шешетін құралы;

Осы алты алғы шарттардан шығындардың жіктемесі сияқты, бюджеттеу де басқарудың әртүрлі мақсаттарына жауап беретіндігін түсінуге болады.

Осы алты негізі себептерді зерттей келе, яғни ондағы бюджеттеудің көрініс табуы, келесідей әрекеттердің пайда болуымен, атап айтсақ: өндірістің жоспарлануын жөнге қою үшін технологияларды ірікеу процесімен; қажет инвестицияның деңгейін белгілеумен және ұйым қаржыландырудың нысандармен байланысты.

Осы аталған барлық жұмыстарды аяқтағаннан кейін оларды тақтылайды және ұйымның белгіленген мақсатына жету үшін функционалдық бөлімдер мен цехтар бойынша өндірістің барлық факторларын баланстайды. Әр бөлім өз жоспарын өндіріс қажеттіліктерімен интегралдайды және бір мезгілде орындаушыларға жауапкершілікті бекітеді, сондай-ақ коммуникация мәселелерін, ұйымның құрылымдық әлсіз буындарын анықтайды [2].

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Дәуренбекова, Ә.Н. Шығындарды басқару.- Алматы, 2009 ж.
2. Никифорова Н.А., Тафинцева В.Н. Управленческий анализ Москва 2013 г